

Zespół Języka Polskiego
poza Granicami Kraju
RJP PAN

Dwujęzyczność i wielojęzyczność jako wyzwanie społeczne, kulturowe i edukacyjne

Przewodnik po 2. cyklu spotkań
Zespołu Języka Polskiego poza Granicami Kraju
Rady Języka Polskiego

Dwujęzyczność
i wielojęzyczność
jako wyzwanie

Opracowanie

Anna Żurek

Agnieszka Rabiej

Konsultacja merytoryczna

Władysław Miodunka

Spis treści

Wprowadzenie	5
1. Między rumuńskim, ukraińskim, rosyjskim i polskim – moja biografia językowa	7
2. Wielojęzyczność i preferencje językowe Polonii mieszkającej w Egipcie	10
3. W jakim stopniu powrót do zapomnianego języka dzieciństwa zmienia twórczość i życie osoby wielojęzycznej?	16
4. Wielojęzyczność polskich twórców literatury od średniowiecza do dziś (na wybranych przykładach).....	20

Wprowadzenie

Już po raz drugi oddajemy w Państwa ręce przewodnik po cyklu poświęconym dwujęzyczności i wielojęzyczności regularnie organizowanym przez Zespół Języka Polskiego poza Granicami Kraju RJP. W 2022 roku czworo prelegentów prezentowało różne aspekty dwu- i wielojęzyczności, eksperci zaś rozpoczynali dyskusję nad poruszaną problematyką.

Podczas pierwszego spotkania 21 marca 2022 roku dr hab. Helena Krasowska, prof. Instytutu Sławistyki PAN, zaprezentowała własną biografię językową i obcowanie na co dzień językiem rumuńskim, ukraińskim, rosyjskim i polskim. Wśród słuchaczy wystąpienie wywołało żywe zainteresowanie i dyskusję. Głosu eksperckiego udzielił dr hab. Michał Głuszkowski, prof. UMK (Toruń, Polska).

Kolejne posiedzenie Zespołu odbyło się 30 maja 2022 r. w formie zdalnej. W roli prelegentki wystąpiła dr Katarzyna Dzierżawin, niezależna badaczka z Egiptu, ekspertem zaś w dyskusji była dr Joanna Lustansky z McMaster University w Kanadzie. Referat dotyczył wielojęzyczności i preferencji językowych Polonii mieszkającej w Egipcie, natomiast ekspertka przedstawiła sytuację językową bardzo licznej Polonii oraz polszczyzny w Kanadzie – kraju, który jest oficjalnie krajem dwujęzycznym.

26 września 2022 prof. dr hab. Władysław Miodunka (Kraków, Polska) udzielał odpowiedzi na pytanie: *W jakim stopniu powrót do zapomnianego języka dzieciństwa zmienia twórczość i życie osoby wielojęzycznej?* Głos ekspercki należał podczas wrześniowego posiedzenia należał do dra hab. Michała Głuszkowskiego z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Czwarte – ostatnie w tym roku – spotkanie było poświęcone wielojęzyczności polskich twórców literatury od średniowiecza do dziś (na wybranych przykładach). Prelegentka – prof. dr Bronisława Ligara z Uniwersytetu Jagiellońskiego (Kraków, Polska). Po obszernym referacie prof. Władysław Miodunka udzielił głosu eksperckiego, podsumowując wystąpienie prof. B. Ligary.

W 4 spotkaniach wzięli udział zarówno członkowie Zespołu Języka Polskiego poza Granicami Kraju, reprezentanci polskich i zagranicznych instytucji oraz uczelni wyższych, jak i zaproszeni studenci i doktoranci, zainteresowani poruszaną tematyką. Ogółem w prelekcjach uczestniczyło blisko 130 osób (z Polski i z zagranicy), co świadczy

o dużym zainteresowaniu działaniami Zespołu Języka Polskiego poza Granicami Kraju wśród badaczy polskich i zagranicznych.

Dzięki cyklicznym spotkaniom on-line Zespół Języka Polskiego poza Granicami Kraju – pomimo trudnej sytuacji pandemicznej – nie zmniejszył swej aktywności, lecz ją podwoił, docierając do środowisk polonijnych oraz zagranicznych polonistyk i sławistyk. W planowanych prelekcjach wezmą udział członkowie Zespołu Języka Polskiego poza Granicami Kraju (reprezentanci znaczących ośrodków akademickich w Polsce), zaproszeni wyróżniający się studenci i doktoranci, zainteresowani poruszaną tematyką, oraz przedstawiciele różnych organizacji rządowych i pozarządowych, zaangażowanych w działania na rzecz wielojęzyczności.

W imieniu Zespołu Języka Polskiego poza Granicami Kraju

prof. dr hab. Władysław T. Miodunka

dr hab. Anna Żurek

dr Agnieszka Rabiej

1. Między rumuńskim, ukraińskim, rosyjskim i polskim – moja biografia językowa

Prelegentka: dr hab. Helena Krasowska, prof. IS PAN (Warszawa, Polska)

Ekspert: dr hab. Michał Głuszkowski, prof. UMK (Toruń, Polska)

Uczestnicy: Zespół Języka Polskiego poza Granicami
Kraju, zaproszeni goście, doktoranci
i studenci różnych uniwersytetów

Zdjęcie 1. Prof. Helena Krasowska (<https://studium.uw.edu.pl/tag/helena-krasowska/>).

Pierwsze spotkanie 2. cyklu odbyło się 21 marca 2022 r. w formie zdalnej, dzięki czemu obecni byli nie tylko członkowie Zespołu Języka Polskiego poza Granicami, ale też zaproszeni goście, w tym doktoranci i studenci różnych uniwersytetów.

Jak zwykle posiedzenie otworzył prof. dr hab. Władysław Miodunka, który powitał wszystkich uczestników, przedstawił porządek obrad i zaprezentował sylwetkę prelegentki. Następnie głos zabrała dr hab. Helena Krasowska, prof. IS PAN (Warszawa, Polska), przedstawiając referat zatytułowany „Między rumuńskim, ukraińskim, rosyjskim i polskim – moja biografia językowa”. W swoim wystąpieniu prof. H. Krasowska przedstawiła różne etapy swojego życia na tle rodzinnej wielojęzyczności. W okresie przedszkolnym była otoczona następującymi językami:

Język ojca: ukraiński gwarowy (rusiński), polszczyzna bukowińska

Język matki: rumuński gwarowy, ukraiński gwarowy

Język rodzeństwa: ukraiński gwarowy, rumuński, leksyka rumuńska

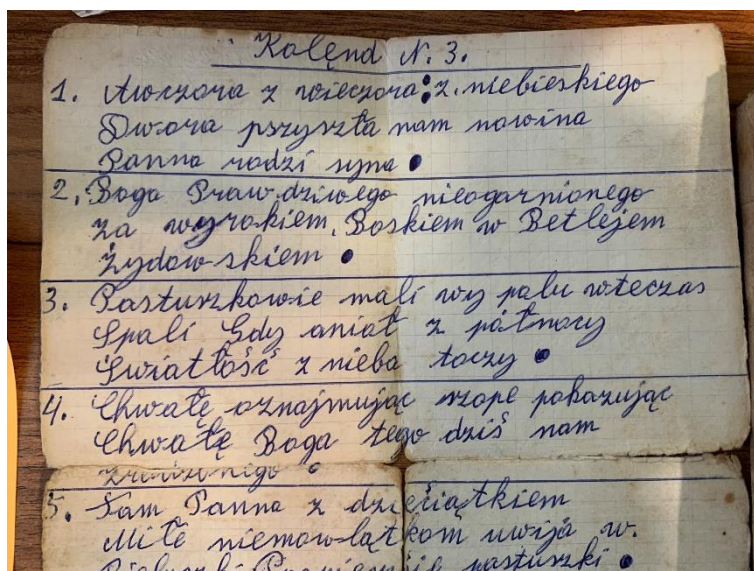
Język modlitwy: polski

Język otoczenia/dzieci sąsiadów: ukraiński gwarowy

Język mediów: rosyjski, rzadko ukraiński

Język państwowy/administracji – rosyjski, ukraiński

Edukacja szkoły podstawowej przebiegała w otoczeniu językowym wzbogaconym o odmianę mówioną i pisaną języka polskiego (język modlitwy) oraz język edukacji szkolnej, która przebiegała po ukraińsku, rosyjsku i z czasem – fakultatywnie – po polsku.

Zdjęcie 2. Język polski pisany (z archiwum prof. Heleny Krasowskiej).

Lata 1990-1991 przebiegały pod silnym wpływem polszczyzny: język państwowy/administracji – polski, język otoczenia – ukraiński, polski, język nauczania – polski. Studia polonistyczne w Rzeszowie wzmocniły rolę języka polskiego w życiu Prelegentki, co dodatkowo zostało pogłębione podczas studiów doktoranckich.

Wielojęzyczność codzienna ujawniała się w zależności od otoczenia. Rumuński – to głównie gwara domowa, polski stał się językiem funkcjonalnie pierwszym, ukraińskim posługiwała się H. Krasowska na Ukrainie, rosyjskiego zaś używała w sytuacjach komunikacyjnie niezbędnych.

Po interesującej prelekcji prof. Michał Głuszkowski podkreślił rangę badań nad sytuacją językową na Bukowinie (zarówno z perspektywy jednostki, jak i społeczności). Badacze zajmujący się kontaktami językowymi poruszają różne zagadnienia, ale łączy ich wspólna metodologia, jak choćby podejście biograficzne, dzięki któremu poznaje się postawy jednostek, motywacje, wartości – wszystko, co wpływa na wybory językowe danej osoby. Metoda biograficzna może być wykorzystywana jako orientacja metodologiczna, przedmiot analizy oraz sposób gromadzenia danych. Ważne też może być podejście autorefleksyjne w badaniu własnej wielojęzyczności, co ukazała prof. H. Krasowska.

Następnie prof. Władysław Miodunka podkreślił znaczenie wielojęzyczności społecznej i indywidualnej oraz potrzebę jej badania, np. w ramach studiów przypadku. Szczególnie istotne są badania podejmowane przez prof. H. Krasowską na temat badań nad językową charakterystyką polskiej gwary górali bukowińskich i warto, by ta monografia funkcjonowała w języku angielskim, bo wtedy dotrze do różnych odbiorców na całym świecie. W dyskusji wzięli udział między innymi:

- prof. Constantin Geambașu (Uniwersytet w Bukareszcie, Rumunia): Czy powstanie tłumaczenie na język rumuński książki „Charakterystyka językowa polskiej gwary górali bukowińskich”?
- prof. Anna Zielińska: interesujący wątek języka rosyjskiego w biografii językowej – zanikł w pewnym momencie – Czy był to język konkurencyjny z językiem polskim?
- prof. Elżbieta Sękowska: badania heterogeniczne w Wilnie (z językiem litewskim, rosyjskim i polskim), żałuje, że nie ma tak barwnej biografii językowej;
- prof. Agata Roćko: w jakim języku śni i zdrabnia, mówiąc do dzieci lub domowych zwierząt?

Posiedzenie zamknęli: prof. Władysław Miodunka oraz dr hab. Anna Żurek, zapraszając na drugie, majowe spotkanie z cyklu „Dwujęzyczność i wielojęzyczność jako wyzwanie społeczne, kulturowe i edukacyjne”.

2. Wielojęzyczność i preferencje językowe Polonii mieszkającej w Egipcie

Prelegent: dr Katarzyna Dierżawin

Eksperci: dr Joanna Lustanski (McMaster University, Kanada)

Uczestnicy: Zespół Języka Polskiego poza Granicami Kraju, zaproszeni goście, doktoranci i studenci różnych uniwersytetów

Kolejne z cyklu spotkanie Zespołu odbyło się on-line 30 maja 2022 roku i uczestniczyło w nim 21 osób z Polski, Niemiec i Kanady. Wzięło w nim udział 21 osób z Polski i zagranicy. Wśród uczestników znaleźli się zarówno stali członkowie Zespołu, jak i zaproszeni goście (wykładowcy, badacze, studenci i doktoranci z różnych polskich uniwersytetów). W roli prelegentki wystąpiła dr Katarzyna Dierżawin, niezależna badaczka z Egiptu, ekspertem zaś w dyskusji była dr Joanna Lustansky z McMaster University w Kanadzie.

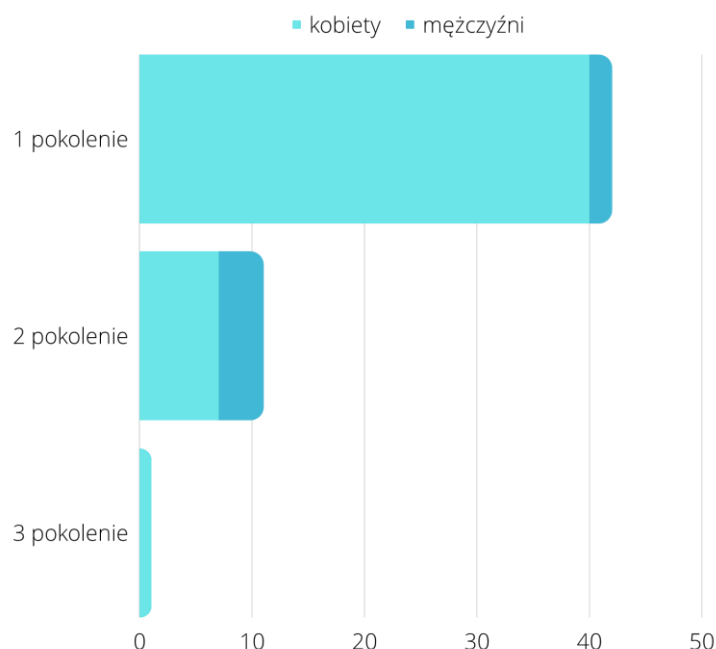
Majowe seminarium otworzył prof. dr hab. Władysław Miodunka, który zaprezentował sylwetkę Prelegentki zwracając uwagę na Jej doświadczenie badawcze, naukowe, a także dydaktyczne i organizacyjne.

Następnie dr Katarzyna Dierżawin przedstawiła referat zatytułowany *Wielojęzyczność i preferencje językowe Polonii mieszkającej w Egipcie*. Początek wystąpienia dotyczył kształtowania się współczesnej polskiej diaspory w Egipcie, który to proces rozpoczął się po II wojnie światowej. Na losy Polaków w Egipcie miały wpływ istotne dokumenty i porozumienia międzypaństwowe. Na mocy jednego z nich, podpisanego w 1965 r., młodzi Egipcjanie mogli kształcić się w Polsce. Pojawienie się młodzieży arabskiej na polskich uczelniach zaowocowało zawieraniem związków małżeńskich. W tym okresie grupa Polek (około 300 kobiet), które poślubiły Egipcjan, przyjechała do Egiptu i osiedliła się głównie w Kairze i Aleksandrii. W 1965 r. Polska i Egipt podpisały porozumienie o współpracy naukowej i technicznej, co z kolei zaowocowało wyjazdami polskich specjalistów i kadr naukowo-technicznych do Egiptu. Drugą ważną grupą byli polscy badacze kultury śródziemnomorskiej, głównie archeolodzy i arabiści. Niektórzy poślubili Egipcjanki, ale niewielka ich liczba pozostała na stałe w Egipcie. Kolejna grupa polska to emigrantki ekonomiczne, które przyjechały do Egiptu do pracy w znanych kurortach nad Morzem Czerwonym.

W dalszej części wystąpienia dr Dzierżawin przedstawiła sytuację językową w Egipcie, zwracając uwagę, iż język arabski występuje w tym kraju w dwóch odmianach: standardowej (*Modern Standard Arabic*) oraz dialektu (*Egyptian Colloquial Arabic*). Oprócz tego w tym kraju obecnych jest także wiele innych języków:

- języki mniejszości narodowych: ormiański, grecki, włoski, turecki
- języki etniczne: np. nubijski i jego dialekty, język Berberów w oazie Siwa, domari
- języki społeczności religijnych: koptyjski i hebrajski
- języki międzynarodowe: angielski, francuski (w edukacji także niemiecki i japoński, popularny także jest język koreański i hindi co związane jest z dużym zasięgiem tej popkultury).

Prelegentka omówiła własne badania ankietowe, poświęcone preferencjom językowym Polaków mieszkających w Egipcie, które zostały przeprowadzone w 2020 r. Uczestniczyły w nich 54 osoby z trzech generacji Polaków obecnie mieszkających w tym kraju. Wśród respondentów dominowały kobiety. Większość z nich to osoby, które mieszkały w Kairze (63%), w Hurgadzie (16.7%), Aleksandrii (5.6%), Szarm el-Szejk (3.7%), Dahabie (3.7%). Pozostałe miejsca zamieszkania to Al-Mansur, Ismailia, Marsa Alam oraz Al-Kusajr.

Wykres 1. Grupa badanych w Egipcie (opracowanie K. Dzierżawin).

Badani wskazali kilka różnych modeli językowych, które dominują w ich rodzinach. Należą do nich następujące konfiguracje języków:

- język pierwszy polski, drugi angielski, trzeci arabski,
- język pierwszy polski, drugi angielski,
- język pierwszy polski, drugi arabski, trzeci angielski,
- język pierwszy polski, drugi arabski,
- język pierwszy polski, drugi angielski, trzeci włoski,
- język pierwszy polski, drugi włoski, trzeci arabski,
- język pierwszy polski, drugi włoski, trzeci angielski, czwarty arabski.

W małżeństwach polsko-egipskich badanych osób dominuje język angielski (58%), następnie język arabski (prawie 20%; drugie pokolenie), język polski (prawie 4%) oraz inne języki (10%). Język rozmów z dziećmi różni się w zależności od pokolenia imigracyjnego. W pierwszym pokoleniu wszyscy badani rozmawiają ze swoimi dziećmi po polsku, w tym:

- 37 % tylko po polsku
- po polsku i arabsku (2 osoby)
- po polsku i angielsku (2 osoby)
- po polsku, włosku i arabsku (1 osoba)
- po arabsku, polsku, angielsku i niemiecku (1 osoba)

W drugim pokoleniu wymienione zostały następujące warianty:

- po arabsku i polsku,
- po arabsku i angielsku,
- po polsku, arabsku i angielsku,
- po arabsku,
- po angielsku.

Podsumowując, dr Dzierżawin zaznaczyła, że pierwszym pokoleniu dominuje język angielski w urzędach, pracy, w kontaktach towarzyskich oraz w rodzinach, gdzie jest on często językiem komunikacji z mężem/partnerem. Język arabski może być w tej grupie językiem drugim, trzecim lub czwartym. Dominuje w sferze religijnej, w sklepach i restauracjach, odgrywa wyraźną rolę w sferze kontaktów towarzyskich. Wielu ankietowanych jest również na drodze ku trójjęzyczności, uczą się wciąż języka arabskiego, a dla kilku respondentów arabski stał się już językiem dominującym. Podział

ról społecznych kobiet i mężczyzn w kulturze muzułmańskiej ma bezpośredni związek z zachowaniem języka polskiego we wszystkich trzech pokoleniach. Dzieci więcej czasu spędzają z matką lub babcią w domu, z którymi rozmawiają po polsku. W przypadku drugiego pokolenia, jak pokazują badania w regionie Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej, społeczności językowe są tu minimum dwujęzyczne, a często trójjęzyczne lub wielojęzyczne. Fakt, że mieszkają w Kairze i należą do określonej klasy społecznej jest źródłem ich dwujęzyczności arabsko-angielskiej.

Dr Dzierżawin zwróciła także uwagę na aspekt historyczny i polityczny oraz złożone relacje zarówno z Francją jak i Anglią, które były ważne dla sytuacji językowej w Egipcie. Wpływ kultury francuskiej na Egipt w XIX wieku był bardzo silny, a język francuski, obok języka tureckiego, był bardzo modnym językiem w dyskursie elit społecznych w Kairze. Popularność i prestiż języka angielskiego rosła przez cały XX wiek, podtrzymywana przez rosnące wpływy amerykańskie w regionie, globalizację oraz ogólny status języka angielskiego w świecie. Analizując sytuację wielojęzyczności z językiem polskim w Egipcie, należy zwrócić uwagę na kilka istotnych kwestii:

- aspekt edukacyjny: rozmówcy dr Dzierżawin uczęszczali do prywatnych szkół z językiem angielskim;
- fakt, iż wielojęzyczność badanych związana jest z ich wielokulturowością; mimo, że większość życia spędzili w Egipcie, nie utożsamiają się oni tylko z kulturą arabską;
- dla najmłodszych respondentów z drugiego i trzeciego pokolenia polszczyzna to też język nauki, część z nich wybiera studia w Polsce;
- dla kilku respondentów polszczyzna jest nawet językiem dialogu wewnętrznego, poza tym ankietowani używają go głównie do kontaktów z polską rodziną, Polakami w Egipcie, w szkole i ambasadzie;
- starsi przedstawiciele drugiego pokolenia urodzeni w Egipcie znają język polski z domu, od mamy, nie uczyli się go w sposób sformalizowany w szkole; wysoko oceniają swoją sprawność słuchania i mówienia, słabiej czytania a najsłabiej pisanie;
- język polski jest językiem sekretów, którego badane używają, gdy nie chcą być zrozumiane: „czasem rozmawiam po polsku z siostrą, żeby nas nie rozumieli, nasi mężowie nie znają polskiego”.

Ekspertem w dyskusji była dr Joanna Lustansky, która komentowała badania dr Dzierżawin na tle sytuacji bardzo licznej Polonii oraz języka polskiego w Kanadzie – kraju, który jest oficjalnie krajem dwujęzycznym. Niemniej tylko jedna z dziesięciu kanadyjskich prowincji (Nowy Brunzwik) okazuje się być faktycznie dwujęzyczna, co dowodzi, iż dwujęzyczność kanadyjska jest utrzymana wyłącznie na poziomie federalnym. Niemniej zgodnie ze współczesną polityką wielojęzyczności i wielokulturowości Kanady podkreśla się obecność w tym kraju 60 języków rdzennych oraz ponad 140 języków imigranckich. Okazuje się jednak, że mimo promowania dwu- i wielojęzyczności w Kanadzie, kraj ten staje się stopniowo jednojęzyczny z dominującym językiem angielskim. Dwu- lub wielojęzyczność ma natomiast miejsce wśród imigrantów. W rodzinach polskiego pochodzenia w pierwszym pokoleniu, pierwszym językiem jest najczęściej polski, zaś angielski jest drugim językiem; w drugim pokoleniu pierwszym językiem staje się angielski lub francuski, natomiast język polski staje się językiem dziedzicznym o ograniczonym zakresie, głównie w środowisku rodzinnym. Zdaniem dr Lustansky proces transmisji językowej zachodzi w polskiej grupie etnicznej w ograniczonym stopniu.

Dr Joanna Lustansky skierowała także kilka pytań do Prelegentki, zapytując o rangę języka angielskiego w wielojęzycznym modelu w Egipcie oraz poziom znajomości polszczyzny u dzieci polskiego pochodzenia. W ocenie dr Dzierżawin język angielski poza tym, że jest w Egipcie językiem postępu i cywilizacji, jest w tym kraju po prostu modny zwłaszcza wśród zamożnych, wykształconych osób staje się oznaką prestiżu. Poziom biegłości w języku polskim różni się natomiast w zależności od rodziny i indywidualnej sytuacji dziecka. Na koniec dr Dzierżawin i dr Lustansky opisały sytuację dzieci polskich w polskich szkołach w obu krajach – w Egipcie i w Kanadzie.

Wśród tematów podniesionych w dyskusji, która nastąpiła po przedstawieniu referatu przez dr Katarzynę Dzierżawin, pojawiły się między innymi następujące kwestie:

- trwałość egipskiej wielojęzyczności (A. Żurek, W. Miodunka, K. Dzierżawin, J. Tambor),
- polityka kraju vs rozwój wielojęzyczności (A. Żurek, K. Dzierżawin),
- stan badań nad językiem polskim w Egipcie (A. Żurek, K. Dzierżawin),

- transmisja językowa w rodzinie, świadomość językowa, motywacja do nauki języka polskiego w kontekście powrotu do Polski (W. Miodunka, J. Tambor, E. Nowosielska, J. Lustansky, A. Pawłowski, J. Cieszyńska, E. Sękowska),
- przyczyny wybierania studiów w Polsce przez Egipcjan i Kanadyjczyków (E. Nowosielska, P. Kajak, W. Miodunka),
- stosunek Polaków mieszkających za granicą do wielojęzyczność (W. Miodunka).

Posiedzenie zamknęli dr hab. Anna Żurek oraz prof. dr hab. Władysław Miodunka, podsumowując spotkanie, dziękując wszystkim uczestnikom za obecność i zapraszając na kolejne seminarium, podczas którego Profesor Miodunka wygłosi referat na temat powrotu do języka dzieciństwa osoby wielojęzycznej.

3. W jakim stopniu powrót do zapomnianego języka dzieciństwa zmienia twórczość i życie osoby wielojęzycznej?

Prelegent: prof. dr hab. Władysław Miodunka (Kraków, Polska)

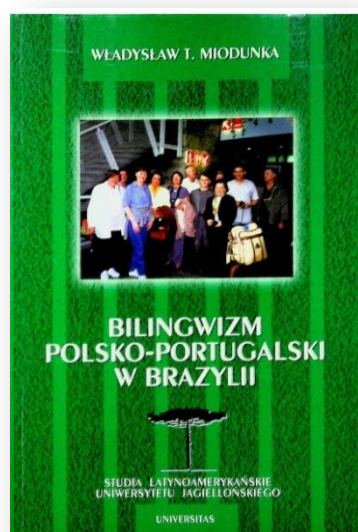
Ekspert: dr hab. Michał Głuszkowski, prof. UMK (Toruń, Polska)

Uczestnicy: Zespół Języka Polskiego poza Granicami Kraju, zaproszeni goście, doktoranci i studenci różnych uniwersytetów

Posiedzenie Zespołu odbyło się w formie zdalnej 26 września 2022 r. Uczestniczyły w nim 53 osoby z Polski i zagranicą. Wśród uczestników znaleźli się zarówno stali członkowie Zespołu, jak i zaproszeni goście z Polski i zagranicą. W roli prelegenta wystąpił prof. dr hab. Władysław Miodunka, ekspertem zaś w dyskusji był dr hab. Michał Głuszkowski, prof. UMK.

Seminarium rozpoczął prof. dr hab. Władysław Miodunka, który – jako przewodniczący Zespołu Języka Polskiego poza Granicami Polski – pełnił także rolę gospodarza spotkania wraz z dr hab. Anną Żurek.

Następnie prof. Władysław Miodunka przedstawił referat zatytułowany *Powrót do zapomnianego języka dzieciństwa i korzyści płynące z niego*, który został poświęcony sylwetce Reginy Przybycień – profesor Uniwersytetu Federalnego w Paranie (UFPR), specjalizującej się w literaturze amerykańskiej.

Zdjęcie 1. Początek prelekcji prof. W. Miodunki.

Treści wystąpienia nawiązywały do monografii Profesora *Bilingwizm polsko-portugalski w Brazylii* (Kraków 2003) oraz innych publikacji poświęconych tej problematyce (Miodunka 2010, 2014, 2016) i obejmowały następujące zagadnienia: pozycję języka polskiego w Brazylii; studium przypadku osoby dwujęzycznej (bilingwizm polsko-portugalski) i proces przemiany postaw tej osoby wobec polszczyzny, nauki języka polskiego czy polskości w ogóle w toku gromadzenia osobistych doświadczeń życiowych, edukacyjnych i zawodowych; autorefleksję i rewizję poglądów bohaterki wykładu na temat polskiej kultury, tradycji i religijności, a także na temat znaczenia promocji polszczyzny w Brazylii dla budowania nowego wizerunku naszego języka w tym kraju zwłaszcza w kontekście przemian społeczeństwa brazylijskiego oraz na tle amerykańskiej polityki wielokulturowości; „kamienie milowe” w Jej osobistej biografii, a wśród nich podróż do Polski i prowadzenie wykładów z literatury brazylijskiej dla polskich studentów oraz podjęcie nauki języka polskiego w Krakowie, które to doświadczenia zaowocowały również zetknięciem się z poezją Wisławy Szymborskiej i późniejszymi przekładami tej poezji na język brazylijski.

Profesor Miodunka zaprezentował kilka wypowiedzi Reginy Przybycień, w których przedstawia Ona po krótkce drogę, jaką przeszła od etapu odrzucania polskości po odkrycie polskiej poezji w oryginale:

Po raz pierwszy spotkałam się z poezją Wisławy Szymborskiej, gdy została ona laureatką Nagrody Nobla w 1996 r. Byłam wówczas na intensywnym kursie języka polskiego dla obcokrajowców w Instytucie Polonijnym UJ. Po 40 latach spotykałam się z językiem polskim, językiem mojego dzieciństwa, którym przestałam się posługiwać w wieku sześciu lat (...) Wykładowczyni na kursie zaprezentowała nam kilka wierszy Szymborskiej, w których odnalazłam znajomo brzmiące dźwięki. Urzekły mnie. Na początku czytałam je z dużym trudem i z pomocą tłumaczeń na język angielski. Z czasem jednak rozwinęłam w sobie umiejętność czytania po polsku i zaczęłam tłumaczyć niektóre wiersze dla siebie samej jako ćwiczenie z czytania (Przybycień 2016:105).

Poezja Szymborskiej była dla mnie mostem, który pozwolił mi połączyć polszczyznę czułą i przyjazną mego dzieciństwa z polszczyzną logiczną, pełną pojęć ogólnych i abstrakcji. Tłumaczenie jej poezji stanowiło dla mnie próbę przeniesienia do języka portugalskiego tego połączenia wyrafinowania intelektualnego z tonami absolutnie kolokwialnymi (Przybycień 2011:22; tłum. – WM).

W 2016 r. został wydany drugi zbiór wierszy noblistki, zatytułowany *Um amor feliz (Miłość szczęśliwa)*, w którym znalazło się 85 nowych wierszy oraz przemówienie Szymborskiej wygłoszone po odebraniu nagrody Nobla. Wszystkie wiersze przetłumaczyła oraz napisała przedmowę do drugiego tomu poezji opisywana przez prof. Miodunkę Regina Przybycień. Tłumaczka i bohaterka seminarium otrzymała w 2016 r. został wydany drugi zbiór wierszy noblistki, zatytułowany *Um amor feliz (Miłość szczęśliwa)*, w którym znalazło się 85 nowych wierszy oraz przemówienie Szymborskiej wygłoszone po odebraniu nagrody Nobla. Wszystkie wiersze przetłumaczyła oraz napisała przedmowę do drugiego tomu poezji opisywana przez prof. Miodunkę Regina Przybycień. Tłumaczka i bohaterka seminarium otrzymała w 2016 nagrodę Associação Paulista dos Críticos de Arte (Stowarzyszenie Krytyków Sztuki z São Paulo) za tłumaczenie poezji W. Szymborskiej. W uwagach końcowych prelegent podkreślał, że losy Reginy Przybycień mogłyby w pewnym sensie symbolizować losy Polonii parańskiej, która przeszła drogę od napiętnowania polskością do osiągnięcia świadomości, że polskość jest wartością.

Głos ekspercki należał podczas wrześniowego posiedzenia należał do dra hab. Michała Głuszkowskiego z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Zwrócił On uwagę na fakt, iż indywidualne wybory jednostek czasami wpływają na kształtowanie się tożsamości całej społeczności, na odnajdywanie przez jej przedstawicieli korzeni, powrót do unikalnych źródeł. Na poparcie tej tezy ekspert przywołał książkę Alvina Tofflera „Trzecia fala”, poświęconą historii ewolucji społeczno-gospodarczej ludzkości oraz badania socjologa, dra Michała Łyszczarza, skoncentrowane na przemianach generacyjnych młodych Tatarów także w kontekście tożsamości etnicznej i budowania poczucia własnej wartości.

Wśród tematów podniesionych w dyskusji, która nastąpiła po przedstawieniu referatu przez prof. Władysława Miodunkę, pojawiły się między innymi:

- uruchomienie studiów polonistycznych w Brazylii i rola tych studiów dla prestiżu języka polskiego w tym kraju (W. Miodunka, A. Goczyła-Ferreira),
- tożsamość vs znajomość języka pochodzenia (W. Miodunka, M. Głuszkowki, A. Goczyła-Ferreira),
- wkład prof. Przybycień w utworzenie studiów polonistycznych w Brazylii (W. Miodunka, A. Goczyła-Ferreira),

- osobista relacja z prof. Przybycień i jej znaczenia dla badań własnych (W. Miodunka),
- recepcja poezji Wisławy Szymborskiej u brazylijskich czytelników (W. Miodunka, A. Goczyła-Ferreira),
- kondycja języka polskiego jako języka etnicznego i jego odmiany u przedstawicieli Polonii brazylijskiej (A. Seretny, W. Miodunka),
- nobilitacja polszczyzny dzięki poezji Wisławy Szymborskiej (W. Miodunka).

Miłym akcentem na koniec posiedzenia było głośne odczytanie jednego z wierszy Wisławy Szymborskiej *Niektórzy lubią poezję* przez Alicję Goczyła-Ferreirę w tłumaczeniu Reginy Przybycień.

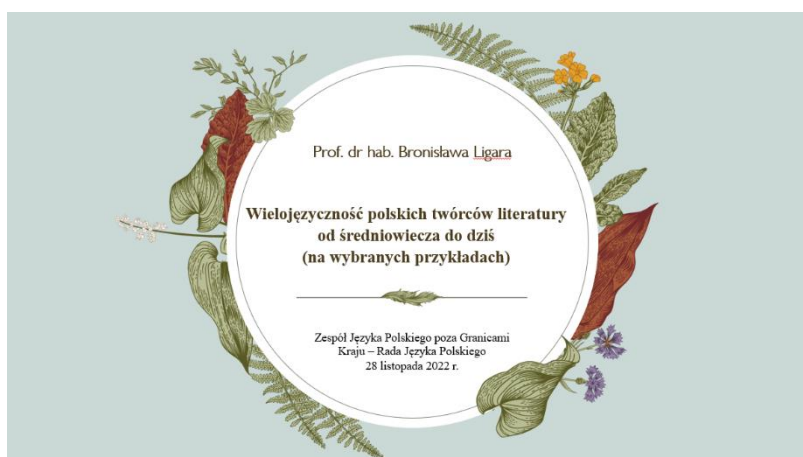
Posiedzenie zamknęła dr hab. Anna Żurek, podsumowując spotkanie, dziękując wszystkim uczestnikom za obecność i zapraszając na kolejne seminaria, których najważniejszym celem jest wymiana myśli między badaczami polskimi i zagranicznymi. Anna Żurek zapowiedziała też wystąpienie prof. Bronisławy Ligary z Uniwersytetu Jagiellońskiego podczas kolejnego posiedzenia 28 listopada br., które będzie poświęcone wielojęzyczności dawnych i współczesnych polskich twórców literatury. Profesor W. Miodunka zapowiedział kontynuację cyklu seminariów również w roku 2023.

4. Wielojęzyczność polskich twórców literatury od średniowiecza do dziś (na wybranych przykładach)

Prelegentka: prof. dr Bronisława Ligara, Uniwersytet Jagielloński (Kraków, Polska)

Eksperci: prof. dr hab. Władysław Miodunka (Kraków, Polska)

Uczestnicy: Zespół Języka Polskiego poza Granicami Kraju, zaproszeni goście, doktoranci i studenci różnych uniwersytetów

Rysunek 1. Strona tytułowa prezentacji prof. dr hab. Bronisławy Ligary.

Posiedzenie Zespołu odbyło się 28 listopada 2022 r. w formie zdalnej. Wzięło w nim udział 27 osób z Polski i zagranicy. Wśród uczestników znaleźli się zarówno stali członkowie Zespołu, jak i zaproszeni goście z Polski i zagranicy (wykładowcy, badacze, studenci i doktoranci z różnych uniwersytetów; lista obecności – zob. zał. poniżej). W roli prelegentki wystąpiła prof. dr hab. Bronisława Ligara, ekspertem zaś w dyskusji był prof. dr hab. Władysław Miodunka.

Posiedzenie było kolejnym i ostatnim w 2022 roku z cyklu spotkań poświęconych zagadnieniom dwu- i wielojęzyczności w wymiarze społecznym, kulturowym oraz edukacyjnym. Listopadowe seminarium otworzył prof. dr hab. Władysław Miodunka, który – jako przewodniczący Zespołu Języka Polskiego poza Granicami Polski – pełnił także rolę gospodarza spotkania wraz z dr hab. Anną Żurek.

Prof. Władysław Miodunka przedstawił prelegentkę, prof. B. Ligarę z Uniwersytetu Jagiellońskiego, która przybliżyła w swoim wystąpieniu „Wielojęzyczność polskich twórców literatury od średniowiecza do dziś (na wybranych przykładach)”. Pani Profesor wspomniała o planowanej monografii „Życie w dwóch językach.

Bilingwizm polskich twórców literatury na przykładzie autorów kręgu Wielkiej Emigracji i emigracji powojennej we Francji. Podejście antropologiczne". Tytuł opracowania odwołuje się do myśli szwajcarskiego badacza dwujęzyczności François Grosjeana i jego książki pt. „Life with Two Languages” („Vivre avec deux langues”). Określenie to stało się inspiracją dla pojęcia badawczego życie w dwóch językach, które w niniejszym studium staje się makropojęciem obejmującym całokształt problematyki składającej się na bilingwizm twórców literatury.

Wystąpienie poruszało następujące kwestie:

- Co badać i jak badać? Zagadnienie bilingwizmu polskich twórców literatury na tle badań w Polsce i na świecie – pojęcie życia w dwóch językach.
- Co i jak badać? Bilingwizm autora w świetle jego biografii językowej.
- Co i jak badać? Obszar badawczy twórczości autora „uruchomionej” jego bilingwizmem – bilingwizm tekstu.
- Co i jak badać? Obszar zachowań językowych twórcy jako osoby dwujęzycznej – mowa dwujęzyczna w gatunkach pisarskich.
- Życie w dwóch językach: studia przypadków: Zygmunt Krasiński, Adam Mickiewicz i Zofia Romanowiczowa.

U podstaw rozważań prof. B. Ligary leżały następujące założenia teoretyczne:

„Dwujęzyczność jest według mnie fundamentalnym problemem lingwistyki” (R. Jakobson).

„Ujęzykowanie głowy ludzkiej za pomocą więcej niż jednego myślenia językowego wprowadza do niej coś całkiem nowego” (Baudouin de Courtenay).

Badanie jest lingwistyczne: materiałem badawczym jest zapis tekstowy i tylko taki, analiza lingwistyczna przebiega od signifiant znaku do znaczeń, sensów w tekście.

Język jest elementem tekstu: prof. B. Ligara nie traktuje obecności jakiegoś drugiego języka w danym tekście jako wtrętu.

Prelegentka analizuje tekst w języku/językach oryginału, nie na przekładach na język polski już opublikowanych. Jeżeli jest taka konieczność, dokonuje przekładu filologicznego.

Używa pojęcia-terminu „język-kultura” powszechnie przyjętego w glottodydaktyce, eksplicytnie konceptualizującego język jako nierozdzielny składnik kultury i jej nośnik (R. Galisson).

Podczas obszernego wywodu Prelegentka zaprezentowała bilingwizm literacki z językiem polskim (jego zasięg i trwanie zjawiska – od staropolszczyzny po współczesność), umocowanie teoretyczne zjawiska dwujęzyczności literackiej z językiem polskim na gruncie językoznawstwa i wymiar literacki zagadnienia bilingwizmu polskich twórców literatury. Kolejne ważne zagadnienia oscylowały zarówno wokół bilingwizmu autora w świetle jego biografii językowej, bilingwizmu tekstu – obszaru badawczego twórczości autora „uruchomionej” jego bilingwizmem, kwestii gościnności językowej odbiorcy/czytelnika dzieł dwujęzycznych oraz mowy dwujęzycznej w gatunkach pisarskich.

Ostatnia część prelekcji dotyczyła studiów przypadku trzech polskich pisarzy: Zygmunta Krasińskiego, Adama Mickiewicza i Zofię Romanowiczową.

U Krasińskiego można wyróżnić następujące przestrzenie językowe: przestrzeń polszczyzny wypełniające dzieło literackie napisane perfekcyjną polszczyzną; przestrzeń wypełnioną przez francuszczyznę, jego drugi pierwszy język, teksty napisanych w doskonałej francuszczyźnie, takiej jak rodowitego Francuza; w tych dwóch przestrzeniach Krasiński – jako osoba dwujęzyczna – całkowicie wymazał jakikolwiek ślad swojej podwójnej kompetencji, przestrzeń między dwoma językami, transjęzykowa i transkulturowa – jej przejawem jest mowa dwujęzyczna Krasińskiego: autor aktualizuje elementy heterogeniczne, wyrwane z dwóch języków, ale harmonijnie współistniejące w tekście tworząc nową całość.

Kolejny pisarz – Adam Mickiewicz – to wybitny poliglota, którego bilingwizm ewoluował ze współrzednego w kierunku złożonego, o czym świadczą interferencje semantyczne i kalki oraz interferencje składniowe. W jego wypadku L2, francuski, stał się językiem funkcjonalnie pierwszym, w którym wyrażał się jako publicysta,

dziennikarz i wreszcie historyk literatury w dyskursie naukowym humanistycznym. Jak podkreśla B. Ligara, Mickiewicz myślał wtedy po francusku, a pisał po polsku.

Ostatnią wspomnianą pisarką jest Zofia Romanowiczowa, która w swoich dziełach tekstualizuje i tematyzuje bilingwizm w odniesieniu do tożsamości polskiej i francuskiej.

We wnioskach prof. Bronisława Ligara podkreśliła, że bilingwizm otwiera umysł pisarza poprzez głęboką kulturowość. Twórcy ujmują dwujęzyczne pisarstwo jako całość, nie dzieląc je na dwie filologie narodowe wyłącznie według kryteriów językowych. Bez wątpienia, dwujęzyczność literacka/pisarska powinna mieć miejsce w opisach historii języka polskiego, o ile poszerzy się paradygmat strukturalistyczno-narodowy jej opisu o ponadetniczne, kulturowe rozumienie narodu i uwzględni pojęcie literackiej wspólnoty kulturowej.

Po referacie prof. W. Miodunka udzielił głosu eksperckiego, podsumowując wystąpienie prof. B. Ligary. Następnie zaproszeni goście i członkowie Zespołu podzielili się cennymi spostrzeżeniami i zadawali pytania prelegentce. Dyskusja objęła różne obszary, a mianowicie:

- stosunek do języka polskiego i Polaków we Francji oraz Polaków do własnej tożsamości polskiej na obczyźnie (Helene Włodarczyk),
- badanie bilingwizmu literackiego i emigracyjnego należy rozpatrywać chronologicznie; postawy wobec języka obcego w sytuacji emigracyjnej (Elżbieta Sękowska).

Posiedzenie zamknęła dr hab. Anna Żurek, podsumowując całoroczny 2. cykl spotkań poświęconych wielojęzyczności i zapowiadając kolejny 3. cykl prelekcji pt. „Dwujęzyczność i wielojęzyczność jako wyzwanie społeczne, kulturowe i edukacyjne” w roku 2023.